

LIETUVOS SVEIKATOS MOKSLŲ UNIVERSITETAS

PATVIRTINTA

Kauno medicinos universiteto

Senato 2004 m. gruodžio 17 d.

Nutarimu Nr. 3-11

(atnaujinta 2016 m. spalio mėn. .. Socialinių ir humanitarinių mokslų katedros posėdyje)

BIOETIKA

DOKTORANTŪROS STUDIJŲ DALYKO PROGRAMA

Dalyko programos koordinatorius: doc. dr. Eimantas Peičius

Socialinių ir humanitarinių mokslų katedra, dr. Gvidas Urbonas

padalinio pavadinimas, vadovo pareigos, pedagoginis vardas, mokslo laipsnis, vardas, pavardė
parašas

Kaunas, 2016 m.

Dalyko programos duomenys

Mokslų sritis	Biomedicinos mokslai
Mokslo kryptis (kodas)	Visoms kryptims
Dalyko pavadinimas	BIOETIKA
Programos apimtis	160 val. (6 ECTS)
Paskaitos	40 val.
Seminarai	40 val.
Savarankiškas darbas	80 val.

Dalyko programos rengimo grupė

Eil. Nr.	Pedagoginis vardas, vardas, pavardė	Pareigos	Telefonas (darbo)	Elektroninio pašto adresas
1.	Prof. Irayda Jakušovaitė	Profesorė	32-72-33	jakusovaite@gmail.com
2.	Prof. Zita Liubarskienė	Profesorė	32-72-33	zitaliu@gmail.com
3.	Eimantas Peičius	Docentas	32-72-33	eimantas.peicius@lsmuni.lt ; eimpei@gmail.com
4.	Žydrūnė Luneckaitė	lektorė	32-72-33	zydrune.luneckaite@gmail.com
5.	Gvidas Urbonas	Docentas	32-72-33	gvidas.urbonas@gmail.com
6.				

Dalyko programos aprašas:

1. **Dalyko programos poreikis** (paskirtis, t.y. argumentuotai pagrįsti tokios dalyko programos poreikį).

Holistinis (etinio, teisinio ir tarpkultūrinio) konteksto suvokimas yra neatsiejama šiuolaikinio sveikatos priežiūros profesionalo kompetencijos dalis. Tai apima tokius svarbius, praktikoje taikomus gebėjimus kaip etikos principų taikymas priimant sprendimus medicinos praktikoje, atliekant mokslinius tyrimus; interpretuojant teisės aktus ir sveikatos politikos nuostatas gydytojo, slaugytojo, farmacininko ar kito sveikatos priežiūros profesionalo veikloje. Dalyko „Bioetika“ programa suteikia doktorantams galimybę pasiruošti atsakingai ir profesionaliai mokslinei veiklai. Bioetika yra plati tarpdalykinė ir multidisciplininė (etika ir mokslų apie gyvybę) sritis, apimanti klausimus pradedant pagarbos gyvybei etika apskritai, tame tarpe ir žmogaus gyvybei, ir baigiant klausimais, kokios institucijos, įstatymai ir kt. reguliacija yra reikalinga, kad valdyti pokyčius visuomenėje remiantis humanistinėmis vertybėmis. Naujų biotechnologijų taikymas medicinoje, globalizacijos procesai, rinkos santykių skverbimasis į sveikatos priežiūrą bei paciento teisių klausimai išryškino naujas etines dilemas. Naujos gydymo ir mokslinių tyrimų galimybės skatina

ES šalis, tame tarpe ir Lietuvą, peržiūrėti mokslinių tyrimų, studijų bei medikų ir pacientų santykių reglamentavimo etinius ir juridinius dokumentus.

Bioetikos programos spektras apima ne tik esminius conceptualius bioetikos klausimus, bet ir praktinės pritaikomosios veiklos orientuotus analizę.

LSMU kaip biomedicinos mokslų ir studijų centras turėtų ugdyti socialiai atsakingus ir tikslingai dirbančius ir tarptautinius etikos standartus gebančius įgyvendinti biomedicinos mokslų atstovus.

2. Dalyko programos tikslai (turi būti suformuluoti ir nustatyti labai aiškiai, taip pat koks programos ryšys su kitų tos pačios krypties doktorantūros studijų dalykų programų tikslais)

Tikslai: Ugdyti doktorantų etinę kompetenciją ir formuoti etinių sprendimų priėmimo įgūdžius. Šiam tikslui realizuoti būtina išanalizuoti conceptualius ir metodologinius sveikatos profesionalo ir paciento santykių, biomedicininį tyrimų ir biotechnologijų, bei socialinius sveikatos priežiūros etikos pagrindus: principus, koncepcijas ir teorijas, bei išmokyti naudoti etinius instrumentus ir formuoti jų taikymo įgūdžius priimant moralinius sprendimus.

Asmenys, sėkmingai baigę doktorantūros programos „Genetinių tyrimų etika“ studijas:

- žinos pagrindines mokslinio tyrimo kryptimis bei jų sąsajas su etinių vertybių sklaida šiuolaikinėje sveikatos priežiūroje ir globalioje visuomenėje;
- gebės identifikuoti mokslinių tyrimų, gydymo bei visuomenės sveikatinimo etines problemas, jų analizės ir sprendimo būdus;
- įgis etinio sprendimo priėmimo kompetencijas mokslinėje ir profesinėje veikloje, mokės taikyti tarptautinius biomedicinos mokslų veiklą reglamentuojančius dokumentus;
- gebės kritiškai vertinti, suprasti ir taikyti legitimuotus bioetikos reikalavimus biomedicinos mokslų kontekste;
- gebės pagrįsti etinių ir teisinių sprendimų sinchroniškumo būtinybę praktinėje sveikatos profesionalo veikloje.

3. **Dalyko programos sandara, turinys ir studijų metodai** (pateikiami duomenys, kokią dalyko apimtį sudarys paskaitos, seminarai, savarankiškas darbas;)

Doktorantūros studijų programos „Bioetika“ turinys apima paskaitas, seminarus, klinikinių atvejų analizę ir dokumentų kritinį vertinimą bei mokslinę apskrito stalo diskusiją bei mokslinio referato arba projekto paruošimą bei jo gynimą egzamino metu.

Programos apimtis 6 kreditai:

paskaitos – 40 val., seminarai – 40 val., savarankiškas darbas – 80 val.

4. Dėstytojai (pateikti dėstytojų- mokslininkų sąrašą (priedas Nr. 2), nurodyti jų kvalifikaciją, (ne mažiau kaip 10 procentų dalyko programos apimties turi dėstyti profesoriai arba vyriausieji mokslo darbuotojai, kurių mokslinės veiklos kryptis atitinka jų dėstomus dalykus):

Human. m. dr., prof. Irayda Jakušovaitė [IJ]

Human. m. dr., prof. Zita Vincentina Liubarskienė [ZVL]

Biomed. m. dr. Eimantas Peičius [EP]
Biomed. m. dr. Žydrūnė Luneckaitė [ŽL]
Biomed. m. dr. Gvidas Urbonas [GU]

4. **Metodinis dalyko programos aprūpinimas** literatūros sąrašas (pateikti 1 priede).

GALUTINIO EGZAMINO VERTINIMO APRAŠYMAS

Galutinis egzamino vertinimas susideda iš dviejų dalių: 50% kaupiamosios dalies + 50% baigiamojo egzamino dalies įvertinimo.

Kaupiamąją balo dalį sudaro: 25% auditorinio kontaktinio darbo vertinimas + 25 % teorinių žinių patikrinimas.

Auditorinio darbo metu vertinamas studentų pranešimų teorinis lygis ir dalyvavimas diskusijose.

Baigiamojo egzamino dalies aprašymas: studentų paruoštų mokslinių-tiriamųjų darbų (projektų) gynimas: 10 min. skiriama darbo pristatymui ir 5 min. atsakymui į klausimus. Mokslinių-tiriamųjų darbų projektų rekomendacijos doktorantams pateikiamos atskirai.

SAVARANKIŠKAS DARBAS

Literatūros rinkimas, kaupimas ir analizė, pasiruošimas seminarams: pranešimas arba diskusija seminare. Projektų ruošimas. Pasiruošimas mokslinio-tiriamojo darbo (projekto) gynimui.

TEORINĖ DALIS

Eil. Nr.	Paskaitos pavadinimas	Trukmė
	I dalis. TEORINIAI BIOETIKOS PAGRINDAI	<i>6 val.</i>
	<p>1. Tarpdisciplininė-intelektualinė bioetikos bazė. Bioetikos samprata. Istorinės bioetikos problemų ištakos. Mokslo progreso ir žmogaus teisių prieštara. Bioetikos problemų spektras. Bioetikos problemų analizės pjūviai: filosofinis, etinis, teisinis, socialinis, kultūrinis. Konceptualūs bioetikos pagrindai. Bioetikos tarpdiscipliniškumas ir pliuralizmas. Bioetikos reikšmė globalioje visuomenėje.</p>	2 val.
	<p>2. Bioetikos principai ir jų teorinis pagrindimas. Moralės teorijų prigimtis. Konsekvencialistinės ir deontologinės teorijos. Prigimtinio dėsnio teorija. Dorybių etika. Socialinio kontrakto teorija. Rūpybos (ang. - care) etika. Moraliųjų teorijų vertinimas ir jo kriterijai. Moralės principai bioetikoje: autonomija, geradarystė, nauda ir teisingumas. Etinis absoliutizmas ir reliatyvizmas.</p>	2 val.
	<p>3. Bioetikos metodologija. Moralinė argumentacija bioetikoje. Bioetikos logika. Konceptualinės analizės metodai. Į principus ir į atvejus orientuoti analizės metodai. Bioetinių sprendimų priėmimo modeliai. Argumentacijos klaidos bioetikoje.</p>	
	II dalis. SVEIKATOS PROFESIONALO IR PACIENTO SANTYKIAI	<i>6 val.</i>
EP	<p>4. Profesinės etikos principai sveikatos priežiūroje. Hipokratiškosios tradicijos etiniai principai. Žalos nedarymas ir paciento gerovė. Gydytojo paternalizmas ir paciento autonomija. Informuotas sutikimas ir jo elementai. Informuoto sutikimo problemos praktikoje. Nepajėgių duoti sutikimą asmenų apsauga. Konfidencialumas ir privatumas. Žmogaus genetinės informacijos apsauga. Tiesos atskleidimo ir informuotumo principų skirtumai.</p>	2 val.
	<p>5. Sveikatos profesionalo ir paciento santykių etinis ir teisinis reguliavimas. Sveikatos profesionalo ir paciento santykių modeliai. Gydytojo ir paciento partnerystės samprata. Gydytojo, slaugytojo, farmacijos specialisto santykių etika. Pacientų dalyvavimas sprendimų priėmime. Pažeidžiamų grupių teisių apsauga sveikatos priežiūroje. Kultūriniai-religiniai aspektai priimant medicininius sprendimus. Tarptautinių medicinos etikos dokumentų (Lisabonos</p>	4 val.

	deklaracija, Žmogaus teisių ir Biomedicinos (Oviedo) konvencija, LR Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymas) analizė.	
	III dalis. GYVYBĖS PRADŽIOS IR GYVENIMO PABAIGOS ETINĖS PROBLEMOS	<i>14 val.</i>
	<p>6. Žmogus iki gimimo. Pagarbos žmogaus gyvybei etiniai-filosofiniai ir religiniai šaltiniai. Gyvo negimusiojo etinė ir teisinė padėtis antikinėje kultūroje, romėnų teisėje. Žmogaus iki gimimo apsauga Mozės įstatyme, Hamurabio teisės kogeke ir kt. Prieštaringi požiūriai į žmogų iki gimimo Platono, Aristotelio filosofinėje mintyje. Etinė embriono statuso problema. Šiuolaikiniai debatai dėl žmogaus vaisiaus moralinio statuso. Gyvybės vertės postulatų ir jo argumentai. Asmens pasirinkimo teisės postulatų ir jo argumentai. Debatų etinė prasmė. Žmogaus embriono moralinis statusas šiuolaikinės biologijos šviesoje. Gydytojo, mokslininko moralinė pozicija.</p> <p>7. Reprodukcinės technologijos ir atsakomybė už ateities kartas. Laisvė ir ateities kartos. Žalos ir rizikos būsiniams asmenims problema (pvz., dėl fertilizacijos sukurto daugybinio nėštumo protiškai apsigimęs kūdikis, o alternatyva fertilizacija be rezultato) . Kas geriau, ar gyvenimas su negalia, ar visai negimus? Ar gyvenimas, kuriame našta viršija naudą, gali būti apibūdinamas kaip žalingas? Prenatalinė diagnostika, jos problemos ir moterų bei porų informavimas. Dirbtinis apvaisinimas, perteklinių embrionų gamyba, jų saugojimo bei panaudojimo moksliniams tyrimams etinės problemos. Surogatinė motinystė, surogatinės motinos statusas gimus vaikui. Surogatinis nėštumas ir motinystė. Lytinių ląstelių bankai.</p> <p>8. Klonavimas etiniu požiūriu. Klonavimo definicija. Kiek identiškai yra klonai su autentišku individu? Žinduolių klonavimo procedūros. Galimos gyvūnų klonavimo programos. Galimos žmonių klonavimo programos. Terapinis klonavimas. Klonuotų gyvūnų charakteristika ir susiję etinės problemos. Reprodukcinio klonavimo etiniai prieštaravimai ir argumentai: žaidimas imituojant Dievą, grėsmė individualumui, teisė į atvirą ateitį, išnaudojimas, įtaka šeimoms. Atstumiantys klonavimo faktoriai. Saugumo ir rizikos problemos. Socialinės politikos klausimai. Klonavimas bendrakultūrinio požiūriu.</p>	<p>2 val.</p> <p>2 val.</p> <p>2 val.</p>
	<p>9. Žmogaus gyvenimo pabaigos etinės dilemos ir jų sprendimai. Filosofinė mirties definicija. Mirties psichologija. Smegenų</p>	2 val.

	<p>mirties kriterijai. Autonomija, gailestingumas ir nepakenkimo principas. Diskusijos dėl smegenų ir žmogaus mirties kriterijų. Negrįžtamumo fenomenas. Lozoriaus efektas. Mirties samprata kitose kultūrose.</p> <p>10. Eutanazija ir gydytojo asistuojama savižudybė. Gydymo/tęsimo/nutraukimo prašymo ir gydytojo asistuojamos savižudybės santykio moralinio vertinimo asimetrija. Dvi rūšys išankstinės asmens valios direktyvos (angl. - advance directives) ir įstatymu numatyti įgaliojimai medicinos personalui. Paliatyvios priežiūros alternatyva.</p> <p>11. Paliatyvioji pagalba kaip integralioji sveikatos priežiūros dalis. Paliatyvi priežiūra mirties kultūroje. Humanistinė paliatyviosios pagalbos paskirtis. Tradicinis ir šiuolaikinis paliatyvios pagalbos modeliai: etiniai aspektai. Paliatyvioji priežiūra ir gyvenimo kokybė. Paliatyvioji priežiūra kaip fundamentalioji žmogaus teisė.</p>	<p>2 val.</p> <p>2 val.</p>
	<p>11. Organų transplantacijos ir donorystės etinis bei teisinis reguliavimas. Audinių ir organų transplantacija: istorija, laimėjimai ir perspektyvos. Organų donorystės medicininiai, religiniai ir teisiniai aspektai. Donorystės etinės dilemos: rizikos ir naudos santykis donorui, rizikos ir naudos santykis recipientui. Donoro sutikimo teisėtumas bei galimumas, donoro privatumas bei konfidencialumas. Organų paskirstymo ir prioritetų nustatymo klausimai. Organų ir audinių transplantacijos reglamentavimas Lietuvoje ir pasaulyje. Donorystės komercializacijos etinės problemos.</p>	<p>2 val.</p>
	<p>IV. Dalis. BIOMEDICININIŲ TYRIMŲ ETIKA</p>	<p>8 val.</p>
	<p>12. Biomedicininio tyrimo etika ir teisinis reguliavimas. Biomedicininio tyrimo samprata ir metodologija. Biomedicininio tyrimo, medicinos praktikos bei "eksperimentinio gydymo" skirtis. Atsitiktinės atrankos ir placebo bei dvigubo aklumo metodų etinis vertinimas. Minimalios rizikos samprata. Tarptautinės biomedicininio tyrimų vykdymo gairės ir taisyklės. Niurnbergo kodeksas. Helsinkio deklaracija. Belmonto raportas. CIOMS. Žmogaus teisių ir biomedicinos (Oviedo) Konvencija. Priimtinos invazinės ir neinvazinės tyrimų procedūros. Lietuvos BMTE įstatymo esminės nuostatos (2008).</p>	<p>2 val.</p>
	<p>13. Klinikiniai vaistų tyrimai: etinis ir teisinis reguliavimas. Klinikinių tyrimų klasifikacija. Klinikinių vaistų I-IV tyrimų fazių</p>	<p>2 val.</p>

	<p>ypatumai ir etinės problemos. Klinikinių tyrimų etinės problemos: sveikų savanorių verbavimas, kompensacijos tiriamiesiems, placebo pateisinimas, ligonių randomizacija ir interesų konfliktai. Etiniai reikalavimai atliekant klinikinius tyrimus. Rizikos ir naudos įvertinimas. Dalyvavimo tyrime naudos ir rizikos nustatymas. Žalos, patirtos dalyvaujant tyrime, atlyginimo teisinis reguliavimas. Medicininių preparatų tyrimų etinės problemos: sveikų savanorių verbavimas, kompensacijos tiriamiesiems, placebo pateisinimas, akli ir dvigubai akli tyrimai, ligonių randomizacija ir interesų konfliktai.</p>	
	<p>14. Biomedicininiai genetiniai tyrimai ir tyrimai įtraukiant pažeidžiamas pacientų grupes: etinis ir teisinis reguliavimas. Genomo iššifravimo reikšmė medicinos praktikai: etiniai aspektai. Biomedicininų tyrimų su biologine medžiaga ir genetinių tyrimų etiniai ir teisiniai aspektai. Genetizacijos etinis vertinimas. Žmogaus embriono kamieninių ląstelių tyrimų teisinis reguliavimas Europoje. Žmogaus embriono kamieninių ląstelių tyrimo etinės problemos. Genetinės informacijos patentavimo problema.</p> <p>15. Biomedicininų tyrimų įtraukiant pažeidžiamas pacientų grupes etinis vertinimas. Negalinčių duoti informuoto asmens sutikimą (senjorų, vaikų ir terminalinių pacientų ir psichiatrinių ligonių) įtraukimo į biomedicininuos tyrimus problemos. Farmakogenomika, genetinis skringas ir sveikatos priežiūra: etinės problemos. Bendruomenės ir individo apsauga farmakogenominiuose tyrimuose. Epidemiologinių ir socialinių tyrimų etikos reikalavimai.</p>	<p>2 val.</p> <p>2 val.</p>
	<p>V dalis. SOCIALINĖ ETIKA IR SVEIKATOS PRIEŽIŪRA</p>	<p>8 val.</p>
	<p>16. Socialinis teisingumas sveikatos priežiūroje. Teisė į sveikatos priežiūrą. Socialinio teisingumo koncepcijos raida. Pagrindiniai socialinio teisingumo principai: kiekvienam po lygiai, kiekvienam pagal poreikius, kiekvienam pagal pastangas, kiekvienam pagal nuopelnus, kiekvienam pagal laisvos rinkos pokyčius. Socialinio teisingumo problemos šiuolaikinėje sveikatos priežiūroje. Individo ir bendruomenės santykis sveikatos priežiūros požiūriu.</p> <p>17. Ribotų resursų paskirstymo ir prioritetų nustatymo etiniai aspektai. Socialinio ir sveikatos biudžetų prioritetų ir racionalaus paskirstymo etika. Pagrindiniai principai: žmogaus orumo principas, poreikio ir solidarumo principas ir kainos-efektyvumo principas. Horizontalaus ir vertikalaus prioritetų nustatymo sveikatos politikoje etinis aspektas. Socialinės nelygybės etiniai aspektai. Sveikatos</p>	<p>2 val.</p> <p>2 val.</p>

	ekonomika ir humanizmas.	
	18. Ekologinė etika. Ekologija, klimato atšilimas ir globali etika. Darnaus vystymosi principai ir jų sklaida bioetikoje. Partnerystė ir bendros atsakomybės bei integralumo principai ekologijoje. Gyvūnų gerovė ir gyvūnų teisės.	2 val.

TEORINĖ-PRAKTINĖ DALIS

Eil. Nr.	Seminaro temos pavadinimas	Trukmė
1.	Bioetikos vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje.	2 val.
2.	Moralinių principų suvokimas empiriniame kontekste.	2 val.
3.	Etinių sprendimų priėmimas taikant „Delfi“ ir „Etinės matricos“ metodus sveikatos priežiūroje.	2 val.
4.	Sveikatos profesionalo ir paciento bendradarbiavimo problemos: atvejų analizė.	2 val.
5.	Plastinės chirurgijos bumas bioetikos kontekste: atvejų analizė.	2 val.
6.	Lyties keitimo etinės problemos: atvejų analizė.	2 val.
7.	Žmogaus klonavimo etiniai aspektai: filmo peržiūra.	2 val.
8.	Kamieninių ląstelių tyrimo etinės problemos: situacijų analizė.	2 val.
9.	Diskusija tema „Mirties kultūra ir medicina“.	2 val.
10.	Ori mirtis ir kančios prasmė paliatyvioje priežiūroje: situacijų analizė.	2 val.
11.	Organų donorystė: dovanojimas ar komercija: apskrito stalo diskusija.	2 val.
12.	Tarptautinių biomedicininų etikos palyginamoji dokumentų analizė.	2 val.
13.	Gerontologinių pacientų įtraukimo į klinikinius tyrimus interpretacijos.	2 val.
14.	Geros klinikinės praktikos standartai Europoje: situacijų analizė.	2 val.
15.	Diskusija tema: Žmogaus embriono kamieninių ląstelių tyrimų etinės problemos.	2 val.
16.	Elektroninė biomedicina ir genetinės informacijos konfidencialumo klausimai.	2 val.
17.	Genų inžinerijos etinės problemos: atvejų analizė	2 val.
18.	Diskusija tema: Teisė į sveikatos priežiūrą: siekiamybė ar realybė.	2 val.
19.	Ribotų resursų skirstymo kriterijų analizė.	
20.	Ekologinės etikos problemų aptarimas. Klimato kaitos etinis vertinimas.	2 val.
21.	Mokslinių darbų pristatymas ir aptarimas. Egzaminas.	10 val.

REKOMENDUOJAMA LITERATŪRA:

1. BioTechnology-Ethics. (Ed. Landeweerd L., Houdebine L.-M., Termeulen R.). IAAS-EDAP, Fireze, 2005.
2. Brandt A. M. Racism and Research. The case of the Tuskegee Syphilis Study. In: Ethical and regulatory aspects of clinical research (ed. E.J. Emanuel et al.) The John Hopkins University Press, 2003.
3. Brody B. A. The ethics of Biomedical Research. An International Perspective. N.Y. Oxford Press, 1998.
4. Brody, Howard. / The future of bioethics / Howard Brody. : Oxford ; New York : Oxford university press, 2009.
5. Campbell, Alastair V. / The body in bioethics / Alastair V. Campbell. : Abingdon, Oxon ; New York : Routledge-Cavendish, 2009.
6. Evans. M. Evans. D Padorus pasiūlymas. Klinikinių tyrimų etikos priežiūra. Charibdė, Vilnius, 1999.
7. Eileen E. Morrison. Health Care Ethics: Critical Issues for the 21st Century. Jones & Bartlett Publishers, 2008.
8. Encyclopedia of Bioethics, Revised Edition /ed. Reich Warren T., New York: Simon & Schuster Macmillan 1995.
9. Establishing Bioethics Committees. Guide No.1. UNESCO, Paris, 2005.
10. Evans, D., Evans, M. Padorus pasiūlymas. Klinikinių tyrimų etikos priežiūra. Vilnius: Charibdė, 1999.
11. Future Bioethics: Overcoming Taboos, Myths, and Dogmas (Ed. Ronald A. Lindsey). Prometheus Books, 2008.
12. Global Health and Global Health Ethics (Ed.. Solomon Benatar, Gillian Brock). Cambridge University Press, 2011.
13. Kushner, T.K. and Thomasma, D.C. (eds.). Ward Ethics. Dilemmas for Medical Students and Doctors in Training Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
14. Liubarskienė Z., Peičius E., Urbonas G., Venslauskaitė G. Medicinos etika: problemos ir atvejų studijos. Mokomoji knyga.- Kaunas: Lietuvos Sveikatos mokslų universiteto leidykla, 2014.
15. Law and ethics in biomedical research : regulation, conflict of interest, and liability / edited by Trudo Lemmens and Duff R. Waring. Toronto [etc.] : University of Toronto press, 2006.
16. Manual of Research Ethics Committee (Ed. S. Eckstein). Center of Medical Law and Ethics, King's College, London, Cambridge Univ. Press, 2003.
17. Methods in Medical Ethics. (Ed. J. Sugarman; D. P. Sulmasy). Georgetown University Press, Washington, 2001.
18. Narbekovas A., Obelenienė B., Juškevičius J., Meilius K., Valančiūtė A., Rudelevičienė P., Serapinas D., Bartkevičienė D. Sudarytojai : Andrius Narbekovas, Birutė Obelenienė. Medicina, etika ir teisė apie žmogų iki gimimo. Mokslinė monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2012.- 480 p.
19. Peicius E., Dranseika V. Bioethics in Lithuania. In: Handbook of Global Bioethics (Eds.: Henk A.M.J. ten Have, B. Gordijn), Springer Science&Business Media Dordrecht, 2014: 1259-1270.

20. Public Health Ethics: Key Concepts and Issues in Policy and Practice (Ed. Angus Dawson).
Cambridge University Press, 2011.
 21. Rogers, A., Durand de Bousingen, D. Bioetika Europoje. Kultūra, Vilnius, 2001.
 22. Ten Have H.A.M.J., Ter Meulen R.H.J., Van Leeuwen E. Medicinos etika. Vilnius: Charibdė, 2003.
 23. Towards Ethics. Dilemmas for Medical Students and Doctors in Training. (Eds.) Kushner, T.K. and Thomasma, D.C. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- Vaughn, Lewis. / Bioethics : principles, issues, and cases / Lewis Vaughn. : New York : Oxford university press, 2010

PAPILDOMAMA LITERATŪRA:**TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI:**

1. Nuremberg Code. Directives for Human Experimentation (The Nuremberg War Crimes Tribunal, 1949)

<http://ohsr.od.nih.gov/nuremberg.php3>

2. Declaration of Helsinki. Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects (The World Medical Association, 1964, papildyta 1975, 1983, 1989, 1996 ir 2000)

http://www.wma.net/e/policy/17-c_e.html

3. International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects (Council for International Organizations of Medical Sciences (CIOMS) in collaboration with the World Health Organization (WHO), 2002)

http://www.cioms.ch/frame_guidelines_nov_2002.htm

4. Guidelines for Good Clinical Practice (GCP) for Trials on Pharmaceutical Products (World Health Organization (WHO), 1995)

<http://www.who.int/medicines/library/par/ggcp/GGCP.htm>

5. The Belmont Report. Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research (The U.S. National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research, 1979)

<http://ohrp.osophs.dhhs.gov/humansubjects/guidance/belmont.htm>

6. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights (UNESCO)

<http://www.unesco.org/ibc/en/genome/projet/index.htm>

EUROPOS TARYBOS DOKUMENTAI:

7. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine Oviedo, 4.IV.1997

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/164.htm>

8. Convention for the protection of Human Rights and dignity of the human being with regard to the application of biology and medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine.
Explanatory Report

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/164.htm>

9. Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings
Paris, 12.I.1998

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/168.htm>

10. Recommendation N° R (90) 3 of the Committee of Ministers to the Member States Concerning Medical Research on Human Beings
Council of Europe, Committee of Ministers, 6 February 1990, 433rd meeting of the Ministers' Deputies

<http://cm.coe.int/ta/rec/1990/90r3.htm>

LIETUVOS ĮSTATYMAI

11. Lietuvos Respublikos biomedicininį tyrimų etikos įstatymas
2000.05.11 Nr. VIII-1679, Vilnius
Įsigaliojo nuo 2001.01.01
Valstybės žinios, 2000, Nr. 44-1247

<http://www.sam.lt/bioetika/dok/liet/istat/biomed.htm>

12. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas
1996.10.03, Nr. I-1562, Vilnius
Įsigaliojo nuo 1997.05.01
Pakeitimai nuo 1999 m. sausio 1 d.
Pakeitimai - Žinios, 1998, Nr.52-1425

<http://www.sam.lt/bioetika/dok/liet/istat/zala.htm>